

להיות ילדים בשואה

לשחק ולהתגבר, לצייר ולקוות

מבוא

מיליון וחמש מאות אלף ילדים יהודים נרצחו בשואה. לעולם לא יוכל אדם לעמוד מול העובדה הזאת במלוא הכֶּרתו. כל אחד מהם היה בראשית חייו. כל אחד היה עולם מלא. צעירים כל כך היו, כשלמדו על בשרם איך אדם, ומשפחה, והאנושיות עצמה, נקרעים לגזרים... רוב הילדים שנספו לא הותירו סימן. רק מעט מאוד יומנים, מכתבים וציורים שלהם שרדו...

במילים אלה פתח דויד גרוסמן את הטקסט המלווה לתערוכה שעסקה בציורי ילדים בשואה.

קישור לטקסט המלא

עקב גילם הצעיר של התלמידים, בחרנו להביא מעט מאוד מידע היסטורי, ורק רמז דק לגודל הזוועה. נבקש לאפשר לתלמידים להיות שותפים לחוויה הקהילתית והלאומית של יום הזיכרון לשואה ולגבורה בלי לעמת אותם עם מידע שעלול להיות קשה מידי עבורם.

מטרות

- 1 חשיפה לחוויה של ילדות בשואה ולכוחם של ילדים להתמודד ולהתגבר
- 2 התנסות בלמידה מתוך מגוון טקסטואלי: קריאה, צפייה ושמיעה
- 3 לימוד המוביל למעשה בתחום היצירה והעשייה הקהילתית

ציוד דרוש

- ← דפי מקורות
- ← ניירות עיתון ו/או טיוטה
- ← תמונות וצילומים במצגת או בעותקים למספר קבוצות
- ← דבק פלסטי
- ← אמצעי הקרנה (+שמע) לצורך השמעת העדות
- ← שיפודים
- ← כלי כתיבה ומספריים

דגשים למורה

- ← המערך הינו מודולרי. ניתן להשתמש בכל היחידות או בחלקן. סדר הדברים גמיש.
- ← המערך יכול להילמד גם בקבוצות רב גילאיות שנעות מיחידה ליחידה במסלולים מקבילים על פי הנחיה.

← בשונה משיעורי חגים אחרים, המערכים לציון יום הזיכרון לשואה ולגבורה מורכבים מארבע תחנות: יחידת מקורות, יחידת עדות, יחידת יצירה ויחידה חברתית.

המערך בנוי כמסע בשביל הזיכרון, כל תחנה היא אבן דרך. כל תחנה עומדת כיחידה עצמאית, ושילוב ארבעתן (או חלק מהן) ישמש תשתית רעיונית ומעשית לטקס, ו/או למסע זיכרון בין התחנות.

אבני דרך

עדות

התלמידים יחשפו לעדות מצולמת של שורד שואה שמספר בגוף ראשון על חוויותיו. על מנת לאפשר עיבוד רגשי ותוכני של המידע מצורפות שאלות לדיון.

מקורות

פעילות מבוססת טקסט התלמידים יחקרו וידונו בטקסטים (מילוליים וחזותיים) שעוסקים בחוויית הילדות בשואה. **מומלץ להשתמש בטקסטים או בחלקם בטקס המרכזי.** תלמידים שנחשפו אליהם, למדו, הבינו ועיבדו אותם, הופכים להיות שותפים מעורבים ומשמעותיים בטקס. בתוך המערך לפחות שיר מולחן אחד שיכול להיות חלק מהטקס המרכזי.

חברתית

המערך נועד לגעת בחיי התלמידים ולעורר למעשה. חשוב להדגיש את כוחם לעשות, להתגבר ולקוות. המטרה היא **לטפח אחריות מתוך פעילות מעשית** שיקיימו בסביבה או בקהילה הקרובה. הפעולה החברתית-קהילתית מזמינה את התלמידים להתבונן החוצה ולתרום כפי יכולתם, בהשראת הערכים המרכזיים שיעלו במערך.

יצירה

יחידה שמאפשרת הזדמנות לביטוי אישי, ללא מילים. **תוצרי היחידה יכולים להתאים כחלק מן התפאורה** אם מתקיים טקס בבית הספר, או כחלק מעיצוב החלל הבית-ספרי כהשלמה למהלך העיוני.

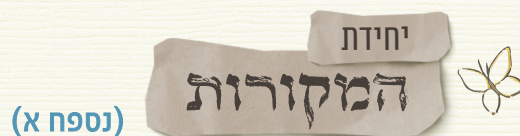

א. פתיחה

← נפתח את היום בציון התאריך והביטוי "שואה וגבורה". נסביר שהיום יוקדש למסע זיכרון בו יהיו כמה אבני דרך. נשאל: למה חשוב לזכור דברים? מה עוזר לנו לזכור דברים שקרו פעם? למה חשוב לזכור גם דברים קשים ועצובים?

← בשלב זה אפשר להתחלק לקבוצות כשכל קבוצה מתחילה מיחידה אחרת, או שהכיתה כולה עוברת מיחידה ליחידה יחד.

ב. ארבע יחידות הפעילות

« דגשים למורה

- ← נחלק את הכיתה לקבוצות וניתן לכל קבוצה תמונה ו/או טקסט, עם ההנחיות והשאלות המצורפות אליו, בהתאם ליכולת ולזמן הקצוב.
- ← נבחר שמדובר בתמונות אמיתיות שצולמו בתקופת השואה או שהן מתעודות אירועים מאותה תקופה.
- ← מתוך השיר "ניגונים" נלמד רק את משפטי הפתיחה והסיום. השיר מבטא קשר עם ההורים שאינם, באמצעות שירה וניגון. נסביר ש"חשכת התהום" הוא תיאור של זמן המלחמה וחוסר הוודאות, ושהשיר נכתב בארץ כשגורל ההורים באירופה עוד לא היה ברור.
- ← לסיכום היחידה נשאל את התלמידים איך לדעתם היו מרגישים הילדים שציירו או שיחקו, אילו היו יודעים ששמונים שנה אחרי כן, ילדים צעירים בישראל לומדים עליהם ומהם.

יחידת
העדות

« הערכות מקדימה לשיעור

כדאי לצפות בסרטונים מראש על מנת לוודא שהם מתאימים לתלמידים.

1. סיפור של גניה רזניק

קישור לכתבה

שימו לב: העדויות מובאות בתוך הכתבה. חלקן קשות. בעיקר מודגשים הרעב, ההשפלה וחוסר האונים.

2. סיפורו של הרב ישראל מאיר לאו

קישור לכתבה

וממלך לצפות עד דקה 7:20 (חלקים אחרים בסרט עלולים להיות קשים מידי לצפייה).

« דגשים למורה

1. נסביר את המושג 'עדות', ונבהיר שהאדם המבוגר שמדבר היה ילד בתקופת השואה, והוא מספר על זה.

2. לפני ההקרנה נבקש מהתלמידים לשים לב לגילו של המספר בזמן המלחמה, לשים לב לדבר רע שקרה לו, וגם לדבר טוב.

3. לאחר ההקרנה נשאל:

- 1. בן כמה היה העד בזמן השואה? גדול מכם או קטן מכם?
- 2. מה היו הקשיים שהמלחמה עוררה אצל הילד (העד)? אילו גילויים של התנהגויות חיוביות התגלו על אף הקושי? מה היה הסיכון המיוחד לילדים? מה עזר להם לשרוד?
- 3. מה העדים היו רוצים שנלמד מהסיפור שלהם?

שאלות

יחידת
היצירה

נספר על יאנוש קורצ'ק ונלמד את האמרה שלו:

כשם שהים נותן לילד צעצוע סירה,
כך הרוח יכולה לתת לו עפיפון.
צריך כל כך מעט: חוט, מקל, נייר או קרטון.

קישור למאגר
יד ושם

- ← נדגיש את היכולת להפוך דבר פשוט למשחק, ואת החשיבות בזיהוי ההזדמנות לשחק.
- ← נזמין את התלמידים להכין סירות נייר או עפיפונים מנייר ממוחזר / טיוטה / עיתון.
- ← כל תלמיד יכתוב על היצירה שלו שם של אדם שנספה (מהמשפחה או ממאגר יד ושם), או מילה משמעותית מהלימוד עבורו (זיכרון, גבורה...), או יוסיף ציור.

משימה

הדגמה של יצירה של עפיפון / סירת נייר:

סירת נייר

עפיפון

אם קהילת בית הספר מתכנסת לטקס מומלץ להציב את העפיפונים והסירות במרחב הבית ספרי כחלק מעיצוב המרחב או כתפאורה.

יחידת
הפעילות החברתית

ראינו עד כמה ציורים ומשחקים מבטאים חיוניות. בקשו מהתלמידים לצייר ציור לאנשים שגרים בבית אבות קרוב, או לילדים ששוהים באשפוז. הציורים יכולים להיות בהשראת הציורים שנחקרו בשיעור או בהשראת אחד המקורות שלמדנו. נשלח להם את התמונות עם מילות עידוד.

ג. דיון מסכם

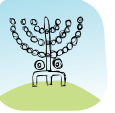
1. לסיים התהליך: ציינו דבר אחד שחשוב לכם לזכור מכל הדברים שראיתם ושמעתם היום.

למה דווקא את זה?

2. למדנו שהיום נקרא 'יום הזיכרון לשואה ולגבורה'.

מה למדנו על השואה? מה למדנו על הגבורה?

ניתן להשתמש בשאלות הסיכום גם כבסיס לכתיבה אישית רפלקטיבית, בהתאם לאופי הכיתה.

יחידת
המקורות

שני ילדים בגטו לודז'

1

התמונה באדיבות ארכיון בית לוחמי הגטאות. צילום: גרוסמן מנדל
שני ילדים משחקים בגטו, ילדות ומשחק בשואה

קישור לתמונה

איך יודעים שמדבר בילדים יהודים
בזמן השואה?

מה יכול לשמש למשחק בחוץ כש אין
צעצועים?

איזה משחק עוזר לכם להתגבר
כשקשה לכם? עם מי אתם משחקים?

שאלות לדיון

יחידת
המקורות

שחמט מלחם, משחק קלפים

2

שאלות לדיון

- 2 אָת כָּלֵי הַמִּשְׁחָק הַכִּינּוּ מִלְחָם בְּתִקּוּפָה שְׂבֵה הָיָה מַחְסוֹר וְרֵעַב. לָמָּה בָּחֲרוּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּלֶחֶם לְמִשְׁחָק בְּמָקוֹם לֶאֱכֹל אוֹתוֹ?
- 2 אָת הַקְּלָפִים מִיִּשְׁהוּ גָזַר וְצִיר בֵּיד, אָחַד אָחַד. לָמָּה חָשׁוּב לְהִמְשִׁיךְ וּלְהִשְׁקִיעַ זְמַן בְּמִשְׁחָק גַּם בְּזְמַן שֶׁל פֶּחַד וּמְצוּקָה?
- 2 בְּמוֹזָאוֹנִים לְזַכֵּר הַשׁוֹאָה מְצִיגִים הַרְבֵּה פְּעָמִים מִשְׁחָקֵי יִלְדִים וּיְצִירוֹת אֲמֵנוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּזְמַן הַשׁוֹאָה כְּדָגְמָה לְנִצְחוֹן אוֹ לְדֶרֶךְ שֶׁל אֲנָשִׁים לְהִתְגַּבֵּר עַל הַקְּשִׁיִּים.
- 2 אֵיךְ מִשְׁחָק עוֹזֵר לְהִתְגַּבֵּר עַל הַקְּשִׁי? מָה עוֹד אֶפְשֵׁר לְלַמֵּד מִמִּשְׁחָקִים?

התמונה באדיבות בית לוחמי הגטאות

קלפים שנעשו בעבודת יד על ידי נפתלי פִּיֶּשֶׁר
שנספה בגטו ברסלב

התמונה באדיבות בית לוחמי הגטאות

כלי שחמט מלחם,
גטו ורשה

יחידת המקורות

ציוני ילדים

3

שאלות לדיון

- בדקו איך קוראים למי שציר את התמונה? בני כמה הם היו?
- אילו צבעים בולטים בציור? למה בחרו דווקא אותם?
- מה בציור רומז שלילדים יש תקווה ושמחת חיים, למרות שהם חיים במצב של סכנה ומצוקה?

פרחים ופרפר, דורית ויזה, גטו טרזין

התמונה באדיבות בית לוחמי הגטאות

פרחים ופרפרים, צוירו על ידי ילדים בגטו טרזין

התמונה באדיבות בית לוחמי הגטאות

יחידת
המקורות

השמש עוד תזרח | ספורו של דניאל חנוך

4

כששאלו את דניאל (דני) חנוך איך הוא הצליח לשרד את המלחמה ולהשאיר איש מצחיק ומלא תקווה הוא ספר:

אני הייתי בלי הורים כבר בגיל שמונה אבל הייתה לי ילדות נהדרת. אני זוכר שאמא הייתה שרה לי: "אחרי הגשם השמש זורחת בחזרה" ואבא שלי היה אומר: "העולם עשוי מהרבה עולמות קטנים... והכל פשוט" והדברים האלה שמרו עלי. זו עצמה ענקית.

- 2 למה שרה האמא את השיר הזה? מה היא רצתה שהוא יבין? איך השיר עזר לו להרגיש טוב אפילו בזמן המלחמה?
- 2 מה הכוונה של אבא במילים: "עולמות קטנים"?
- 2 איזה 'עולם קטן' אתם מכירים? איך אפשר לשמר עליו?

שאלות לדיון

יחידת
המקורות

נגונים | פניה ברגשטין, דוד זהבי

5

שְׁתַּלְתֶּם נְגוּנִים בִּי, אִמִּי וְאָבִי,
נְגוּנִים מְזֻמְרִים שְׂכוּחִים.
גְּרַעֲיָנִים; גְּרַעֲיָנִים נִשְׁאָם לִבִּי
עֲתָה הֵם עוֹלִים וְצוֹמְחִים.
עֲתָה הֵם שׁוֹלְחִים פְּאוֹרוֹת בְּדָמִי,
שְׁרָשִׁיָּהֶם בְּעוֹרְקֵי שְׁלוּבִים,
נְגוּנִיָּה, אָבִי, וְשִׁירִיךָ אִמִּי,
בְּדַפְקֵי נְעוּרִים וְשָׁבִים.
הִנֵּה אֶאֱזִין שִׁיר עֲרָשִׁי הַרְחוֹק
הַבֵּיעַ פִּי אִם אֵלַי בַּת.
הִנֵּה לִי תִזְהַרְנָה בְּדָמַע וּשְׁחוֹק
"אֵיכָה" וְזִמְרוֹת שֶׁל שִׁבְתָּ.
כָּל הֶגְהָ יִתֵּם וְכָל צְלִיל יֶאֱלֵם
בִּי קוֹלְכֶם הַרְחוֹק כִּי יְהוּם.
עֵינַי אֶעְצָם וְהִרִינִי אֶתְכֶם
מֵעַל לְחֶשְׁכַת הַתְּהוֹם.

קישור לשיר

- 1. המִשְׁפָּט הָרֵאשׁוֹן בַּשִּׁיר: "שְׁתַּלְתֶּם נְגוּנִים בִּי אִמִּי וְאָבִי". אֵיךְ שׁוֹתְלִים נְגוּן? מָה צוֹמַח אִם הוֹרִים שׁוֹתְלִים נְגוּן אֶצֶל בְּתֵם?
- 2. המִשְׁפָּט הָאַחֲרוֹן: "עֵינַי אֶעְצָם וְהִרִינִי אֶתְכֶם מֵעַל לְחֶשְׁכַת הַתְּהוֹם". לָמָּה רַק כְּשֶׁהִיא עוֹצֶמֶת עֵינַיִם הִיא יְכוּלָה לְהִרְגִישׁ שֶׁהִיא עִם אָבָא וְאִמָּא שְׁלָה?
- 3. אֵיזָה שִׁיר אוֹ מְנַגֵּינָה אֶתֶם מְכִירִים מֵהַבַּיִת? אֵיזָה רֶגֶשׁ מִתְעוֹרֵר בְּכֶם כְּשֶׁאַתֶּם שׁוֹמְעִים אֶת הַשִּׁיר הַזֶּה?
- 4. הָאֶזְיָנוּ גַם לְמַנְגִּינָה. אֵיזוֹ הַרְגָּשָׁה מְעוֹרֶרֶת הַמְנַגֵּינָה? הָאֵם הִיא מְתַאֲמָה לְמַלִּים?

שאלות לדיון

